

УДК 378:37.091.212

Галицька Майя Михайлівна

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник НДЛ освітології

Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ

m.halytska@kubg.edu.ua

СКЛАДОВІ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Анотація. У статті окреслено компетентнісний підхід до формування змісту освіти, який став новим концептуальним орієнтиром навчальних закладів та одним із чинників модернізації змісту освіти; проаналізовано зміст понять «компетентність» та «компетенція»; під комунікативною компетентністю студентів вищих навчальних закладів розуміється інтегральна якість особистості, яка синтезує в собі загальну культуру спілкування та її специфічні прояви в професійній діяльності; визначено складові комунікативної компетентності студентів вищих навчальних закладів.

Ключові слова: компетентність; компетенція; комунікативна компетентність; компетентнісний підхід; комунікативна культура.

Постановка проблеми. Інтенсивний розвиток педагогічної теорії і практики, що відбувся в соціокультурному просторі України в нових суспільно-економічних і політичних умовах, спричинив необхідність створення цілісного і системного методологічного забезпечення педагогічної науки, який охоплював би всі ланки державної освіти.

Компетентнісний підхід до формування змісту освіти став новим концептуальним орієнтиром навчальних закладів та одним із чинників модернізації змісту освіти. Міжнародні тенденції розвитку освіти засвідчують впровадження в педагогічній практиці різних країн компетентнісної освіти, яка сприяє здобуттю особистістю життєво важливих компетенцій. Саме вони забезпечують майбутніх фахівців ринку праці вмінням орієнтуватись у сучасному суспільстві, інформаційному просторі, сприяють подальшому здобуттю освіти. Вважаємо, що однією із важливих компетентностей майбутнього фахівця є комунікативна компетентність, а відтак метою статті є визначення складових комунікативної компетентності студентів вищих навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу. Логіка нашого дослідження передбачає з'ясування сутності понять «компетентність», «компетенція», «комунікативна

компетентність» та її складові. Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що в науковій літературі існують різні тлумачення понять «компетентність» та «компетенція», іноді вони ототожнюються.

Термін «компетентність» лише останнім часом набуває актуальності в дослідженні проблем у сучасному психолого-педагогічному контексті. Так, у кінці 1960 – на початку 1970-х років у західній, а в кінці 1980-х років у вітчизняній літературі зароджується спеціальний напрям – компетентнісний підхід в освіті. Історико-педагогічний аналіз дослідження дозволив виділити три етапи його становлення та розвитку. Перший етап характеризується введенням у науковий апарат категорії «компетентність», створенням передумов розмежування понять «компетентність» та «компетенція». Другий етап характеризується використанням категорії «компетентність» в управлінні та менеджменті, у навчанні спілкуванню; тоді ж розробляється зміст поняття «соціальні компетенції/компетентності». Третій етап розвитку компетентнісного підходу характеризується тим, що в документах та матеріалах ЮНЕСКО окреслюється коло так званих ключових компетенцій, які повинні стати обов'язковим результатом освіти [2].

У новому тлумачному словнику української мови поняття «компетентність» ототожнюється з поняттям «компетентний» та трактується як: а) який має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний; тямущий; б) який має певні повноваження; повноправний, повновладний. «Компетенція» – це: а) добра обізнаність із чим-небудь; б) коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи [13, 874].

Великий тлумачний словник іноземних слів так трактує значення понять: «компетентність» – володіння знаннями, які дозволяють судити про що-небудь, висловлювати авторитетну думку; «компетенція» – а) коло повноважень, наданих законом, статутом чи іншим актом конкретному органу або посадовій особі; б) знання будь-кого [4, 94-95].

За словником російської мови під редакцією С.І. Ожегова «компетентний» визначається як ознака значення «компетентність» – знаючий, поінформований,

авторитетний у будь-якій галузі; що володіє компетенцією. «Компетенція» – певне коло питань, у яких будь-хто добре обізнаний [14, 398-399].

У словнику української мови «компетенція» є похідним поняттям від «компетентності» та означає сферу застосування знань, умінь і навичок людини, а «компетентність» – семантично первинна категорія, що представляє їх інтеріоризовану (трансформовану в особистісний досвід) сукупність, систему, деякий «багаж» знань людини. Тому, «компетентна» у своїй справі людина означає «той, хто є визнаним знавцем у будь-якому питанні» [15, 430].

Науковцями поняття «компетентність» трактується як: специфічна здібність, яка дозволяє ефективно вирішувати типові проблеми й завдання, що виникають у реальних ситуаціях повсякденного життя; вміння вирішувати окреслене коло завдань у професійних видах діяльності (А.А. Бодальов) [3, 30]; здатність до актуального виконання діяльності, яка передбачає постійне оволодіння новою інформацією та оновлення знань, що дає можливість успішно розв'язувати професійні завдання в конкретних умовах (М.А. Чошонов) [18, 54]; інтелектуально і особистісно обумовлений досвід соціально-професійної життєдіяльності людини, який базується на знаннях (І.А. Зимня) [6, 92]; готовність на професійному рівні виконувати посадові та фахові обов'язки відповідно до сучасних світових вимог і стандартів (В.Г. Афанасьєв) [1, 24].

Поняття «компетенція» визначається як єдність знань, навичок і відносин у процесі професійної діяльності, які зумовлені вимогами посади, конкретною ситуацією і цілями організації (С.В. Козак) [7, 32-33]; сукупність професійних значущих якостей та прояв творчості у процесі професійної діяльності (Г.В. Малиновська) [11, 109]; коло тих питань, котрі повинна і реально може розв'язувати людина, яка виконує професійну чи соціальну роль (В.А. Семиченко) [16, с. 44].

Деякі науковці не проводять настільки чіткої межі між цими двома поняттями. Так, М.Н. Єрмоленко й В.А. Міжеріков поняття «компетенція» протиставляють поняттю «компетентність» як загальне протиставляється конкретному [12, 101]; В.В. Ворошилов [5, 12] змішують ці два поняття, замінюючи термін «компетентність» на термін «компетенція».

Отже, аналіз понять «компетентність» та «компетенція» дозволяють виділити їхні основні змістові характеристики та відмінності.

Поняття «компетенція» розглядається як:

- сукупність, коло повноважень будь-якої установи або особистості;
- галузь, коло питань, у яких будь-хто добре обізнаний;
- коло питань, в яких особистість володіє знаннями, які необхідні для здійснення її діяльності.

Поняття «компетентність» розглядається як:

- здатність особистості, яка володіє фундаментальними знаннями в певній галузі;
- здатність особистості, яка володіє компетенцією в близькій для неї соціально-значущій сфері діяльності;
- знання, уміння та навички, які дозволяють особистості ефективно функціонувати в певній діяльності.

Таким чином, «компетентність» є більш широким поняттям, яке характеризує і визначає рівень професіоналізму особистості, яка володіє знаннями, уміннями та навичками, що дозволяють їй демонструвати професійно грамотне мислення, оцінку, думку. Компетентний спеціаліст, який не має необхідних компетенцій, що притаманні його професії, не зможе повною мірою і в соціально значущих аспектах їх реалізувати. З цього випливає, що компетентність того, хто навчається, є основним якісним показником освітнього процесу у вищому навчальному закладі, а її досягнення відбувається через здобуття ним необхідних компетенцій, які складають освітню мету професійної підготовки спеціаліста. У нашому дослідженні ми будемо дотримуватися саме такої точки зору.

На думку Н.М. Бібік, О.І. Пошетун, О.Я. Савченко, О.В. Овчарук поняття «компетентність» має дидактичну специфіку й розглядається як педагогічна категорія, яка може характеризувати як певний етап в освітньому процесі, так і його кінцевий результат – результат освіти. Однак термін «компетенція» використовується в лінгвістиці й методиці викладання іноземних мов з 1965 року. Він був започаткований М. Хомським і означав здатність, яка необхідна для

виконання переважно мовної діяльності в рідній мові. Тому не випадково лінгвісти частіше вказують на відповідну компетенцію, яка належить мовній особистості, психологи наголошують на компетентності як психологічному новоутворенні особистості.

Незаперечним є факт, що найбільш важливою якістю компетентного фахівця є комунікативність, що передбачає здатність успішно функціонувати у системі міжособистісних стосунків.

У вузькому розумінні під комунікативністю («комунікативною компетентністю») розуміють здатність організовувати інформаційний процес між людьми як активними суб'єктами, з врахуванням стосунків між ними [9]. Сучасні ж трактування поняття «комунікативна компетентність» різними науковцями розбігаються.

С.С. Макаренко під «комунікативною компетентністю» розуміє вміння особистості спілкуватися з різними людьми, в середовищі яких вона проживає і працює; проте це не тільки вміння спілкуватися, правильно оформляти думку в усній та письмовій формах, але й уміння шукати і знаходити компроміс, поважати думки інших людей [10, 105].

Є.С. Кузьміна та В.Є. Семенов розглядають поняття «комунікативної компетентності» як вміння орієнтуватися у різних ситуаціях спілкування, що базується на знаннях та чуттєвому досвіді індивіда; здатність ефективно взаємодіяти з оточуючими, завдяки розумінню себе та оточуючих, враховуючи зміну психічних станів, міжособистісних стосунків та умов соціального оточення [8, 23].

У своєму дослідженні під «комунікативною компетентністю студентів ВНЗ будемо розуміти інтегральну якість особистості, яка синтезує в собі загальну культуру спілкування та її специфічні прояви у професійній діяльності.

Комунікативна компетентність є важливою якістю майбутнього фахівця взагалі, а тому вважаємо за необхідне визначити її складові компетенції.

У структурі комунікативної компетентності студентів ВНЗ можна виділити такі важливі для них компетенції:

- іншомовну комунікативну компетенцію;

- професійну компетенцію;
- стратегічну компетенцію;
- соціальну компетенцію.

Розкриємо їх зміст.

1. Іншомовна комунікативна компетенція студентів ВНЗ розглядається, з одного боку, як здатність здійснювати іншомовне спілкування, тобто передавати і обмінюватися думками в різноманітних ситуаціях у процесі взаємодії з іншими учасниками спілкування, правильно використовуючи систему мовних і мовленнєвих норм, вибираючи комунікативну поведінку, адекватну автентичній ситуації спілкування, а з іншого – як готовність студентів до іншомовного спілкування. Звідси виходить, що іншомовна комунікативна компетенція не є особистісною характеристикою; її сформованість визначається у процесі спілкування. Виходячи з того, що іншомовна комунікативна компетенція є складним, системним утворенням, в її структурі можна виділити окремі компоненти: мовний, мовленнєвий, соціокультурний та інterкультурний.

а) мовний компонент (удосконалення знань з лексики, граматики, семантики, фонології). Формується настільки, наскільки це є необхідним для усної та письмової комунікації в рамках академічного та професійного середовища, що відповідає рівню володіння мовою (РВМ) студентів вищих навчальних закладів.

б) мовленнєвий компонент (удосконалення умінь та навичок говоріння, аудіювання, письма, читання) – це вміння використовувати мовний матеріал для досягнення комунікативних, інформативних, когнітивних, сугестивних та інших цілей. Мовленнєвий компонент, на наш погляд, передбачає володіння мовцем багатством мовних засобів, нормами мовлення, стильовим і жанровим розмаїттям, формами мовлення (усною та письмовою). Він забезпечує мовця можливістю безпомилково застосовувати мовний матеріал, добирати, відповідно до теми і мети висловлювання, стиль і жанр, лінгвістичні засоби і т. ін.

в) соціокультурний компонент є тією складовою частиною іншомовної комунікативної компетенції, без якої іншомовне спілкування буде неефективним або взагалі не відбудеться. Соціокультурний компонент сприяє більш

усвідомленому оволодінню іноземною мовою як засобом спілкування, оскільки основними мотивами вивчення іноземної мови є: прагнення розширення світогляду, інтерес до культури народу – носія мови, країнознавчих і лінгвокраїнознавчих реалій країни, мова якої вивчається.

г) інтеркультурний компонент. Усі питання, пов'язані з культурою, набули в наш час надзвичайного поширення. Підвищений інтерес до вивчення культур різних народів, потік публікацій на тему діалогу культур – все це, як справедливо відзначає С.Г. Тер-Мінасова, свідчить про справжній інтерес до проблем культури [17]. Цей інтерес обумовлений, в основному, політичними та ідеологічними чинниками: соціальні, політичні і економічні потрясіння світового масштабу призвели до небувалої міграції народів, їх переселення, розселення, зіткнення, і в результаті – до конфлікту культур. Відповідно, головною умовою ефективності іншомовного спілкування є взаєморозуміння, терпимість і пошана до культури партнерів по комунікації.

2. Професійна компетенція визначається нами як сукупність фахових знань, умінь і навичок, опанування спеціальних термінів, розуміння проблеми фахової діяльності, загальної культури спеціаліста, спосіб його професійного мислення. Адекватне уявлення студента про майбутню професію впливає на його ставлення до навчання. Чим більше він знає про професію, тим більш позитивним є його ставлення до навчання. Проблема професіоналізму, професійної компетенції пов'язана ще з одним соціально-психологічним феноменом – конкурентноздатністю спеціаліста. Знання сьогодні є єдиним джерелом довготривалої стійкої конкурентної переваги, оскільки все інше випадає з рівняння конкуренції. Професіоналізація навчання взагалі, іншомовного спілкування зокрема, головною метою висуває підготовку фахівця, здатного використовувати іноземну мову як інструмент професійної діяльності й професійного пізнання.

3. Стратегічна компетенція передбачає здатність використовувати вербальні та невербальні комунікативні стратегії для обміну інформацією, компенсувати нерозуміння, незнання мовного коду.

4. Соціальна компетенція передбачає бажання та готовність вступати у

взаємодію, а також співпереживання й уміння орієнтуватися в ситуаціях соціального спілкування.

Висновки. Таким чином, під комунікативною компетентністю студентів вищих навчальних закладів розуміється інтегральна якість особистості, яка синтезує в собі загальну культуру спілкування та її специфічні прояви в професійній діяльності. Вважаємо, що комунікативна компетентність сприяє особистому успіхові та дасть змогу особистості ефективно брати участь у багатьох соціальних сферах. У структурі комунікативної компетентності студентів вищих навчальних закладів можна виділити такі важливі для них компетенції: іншомовну комунікативну компетенцію; професійну компетенцію; стратегічну та соціальну компетенції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Афанасьев В.Г. Функциональная неграмотность и профессиональная некомпетентность как факторы риска современной цивилизации / В.Г. Афанасьев – Л.: НИИ НОВ, 1992. – 60 с.
2. Бібік Н.М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування / Н.М. Бібік // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В. Овчарук. – "К.І.С.", 2004. – С. 47 - 53.
3. Бодалев А.А. Психология новой эры: компетентность или беспомощность / А.А. Бодалев – Режим доступа: <http://psy.1september.Ru/2001/47/45.htm>.
4. Большой толковый словарь иностранных слов в трех томах / Сост. М.А. Надель-Червинская, П.П. Червинский. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1995. – Т.2. – 544 с.
5. Ворошилов В.В. Проектирование в системе повышения квалификации работников образования (на материале деятельности Пермского областного ИПКРО) / В.В. Ворошилов – Пермь, 1999. – 56 с.
6. Зимняя И.А. Психология обучения иностранным языкам в школе / И.А. Зимняя - М.: Просвещение, 1991. – 219 с.
7. Козак С.В. Формування іншомовної комунікативної компетенції майбутніх фахівців морського флоту: Автореф. дис. ...канд. пед. наук: 13.00.04 / Південноукраїнський державний педагогічний ун-т ім. К.Д. Ушинського / С.В. Козак – О., 2001. – 20 с.
8. Коллектив. Личность. Общение: словарь социально-психологических понятий (под ред. Е.С. Кузьминой и В.Е. Семенова) / Е.С. Кузьминой, В.Е. Семенова – Л.: Лениздат, 1988. – С. 54.
9. Краткий психологический словарь / Под ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. – М.: Политиздат, 1985. – С. 156.
10. Макаренко С.С. Психологічні умови розвитку комунікативної компетентності учителя: Дис. ...канд. психол. наук: 19.00.07. / С.С. Макаренко – К., 2001. — 180 с.
11. Малиновська Г.В. Особливості формування іншомовної комунікативної компетенції майбутнього економіста в процесі його професійної підготовки / Г.В. Малиновська // Педагогіка і психологія професійної освіти. Науково-методичний журнал. - №5. – 2002. – С. 108-117.
12. Мижериков В.А., Ермоленко М.Н. Введение в педагогическую профессию: Учебное пособие для студентов / В.А. Мижериков, М.Н. Ермоленко – М., 1999. – 288 с.
13. Новий тлумачний словник української мови у трьох томах / Уклад. В.В. Яременко, О.М. Сліпущко. – К.: Аконті, 2003. – Т.1. – 926 с.

14. Ожегов С.И. Словарь русского языка / С.И. Ожегов – М.: Русский язык, 1984. – 798 с.
15. Словник української мови: в 10 т. – К.: Наукова думка, 1973. – Т.4. – 1624с.
16. Семиченко В.А. Концепция целостности и ее реализация в профессиональной подготовке будущих учителей (психолого-педагогический аспект): Дис. ...д-ра психол. наук / В.А. Семиченко – К., 1992. – 432 с.
17. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация: (Учеб. пособие). – М.: Слово / Slovo, 2000. – 264 с.
18. Чошинов М.А. Гибкая технология проблемно-модульного обучения: Методическое пособие / М.А. Чошинов – М.: Народное образование, 1996 – 160 с.

Рецензент

Чобітько М.Г. – д.пед.н., проф..

Стаття надійшла до редакції 19.03.2015

СОСТАВЛЯЮЩИЕ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

Галицкая Майя Михайловна

кандидат педагогических наук, старший научный сотрудник НИЛ освитологии

Киевский университет имени Бориса Гринченка, г. Киев

m.halytska@kubg.edu.ua

Аннотация. В статье обозначены компетентностный подход к формированию содержания образования, который стал новым концептуальным ориентиром учебных заведений и одним из факторов модернизации содержания образования; проанализировано содержание понятий «компетентность» и «компетенция»; под коммуникативной компетентностью студентов высших учебных заведений понимается интегральное качество личности, которое синтезирует в себе общую культуру общения и ее специфические проявления в профессиональной деятельности; определены составляющие коммуникативной компетентности студентов высших учебных заведений.

Ключевые слова: компетентность; компетенция; коммуникативная компетентность; компетентностный подход; коммуникативная культура.

THE COMPONENTS OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF UNIVERSITY STUDENTS

Mayya M. Halytska

Ph.D. in pedagogics, senior researcher of Osvitology Lab

Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv

m.halytska@kubg.edu.ua

Abstract. The article outlines the competency approach to shaping the content of education, which has become a new conceptual benchmark schools and one of the factors modernization of educational content; it is analyzed the meaning of «competence» and «competencies»; we understood communicative competence of university students as the integral quality of

personality that are inherent in a common culture of communication and its specific manifestations in the profession; the components of communicative competence of university students are defined.

Keywords: competence; competencies; communicative competence; competence approach; communicative culture.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Afanas'ev V.G. Functional illiteracy and professional incompetence as risk factors of modern civilization / V.G. Afanas'ev – L.: NII NOV, 1992. – 60 p. (in Russian)
2. Bibik N.M. Competence approach: a reflexive analysis of the application / N.M. Bibik // *Kompetentisnyy pidkhd u suchasniy osviti: svitovyy dosvid ta ukrayins'ki perspektyvy: Biblioteka z osvith'oyi polityky / Pid. zah. red. O.V. Ovcharuk. – "K.I.S.", 2004. – P. 47 - 53. (in Ukrainian)*
3. Bodalev A.A. Psychology of a new era: competence or helplessness / A.A. Bodalev – Rezhim dostupu: <http://psy.1september.Ru/2001/47/45.htm>. (in Russian)
4. Great Dictionary of foreign words in three volumes / Sost. M.A. Nadel'-Chervinskaja, P.P. Chervinskij. – Rostov-na-Donu: Feniks, 1995. – T.2. – 544 p. (in Russian)
5. Voroshilov V.V. Designing in system of training the education workers / V.V. Voroshilov – Perm', 1999. – 56 p. (in Russian)
6. Zimnjaja I.A. Psychology of learning foreign languages at school / I.A. Zimnjaja - M.: Prosveshhenie, 1991. – 219 p. (in Russian)
7. Kozak S.V. The formation of foreign communicative competencies of future Navy specialists: Avtoref. dys. ...kand. ped. nauk: 13.00.04 / Pivdenoukrayins'kyi derzhavnyy pedahohichnyy un-t im. K.D. Ushyns'koho / S.V. Kozak – O., 2001. – 20 p. (in Ukrainian)
8. The team. Personality. Communication: Dictionary of socio-psychological concepts (pod red. E.S. Kuz'minoy i V.E. Semenova) / E.S. Kuz'minoy, V.E. Semenova – L.: Lenizdat, 1988. – P. 54. (in Russian)
9. Short psychological dictionary / Pod red. A.V. Petrovskogo, M.G. Jaroshevskogo. – M.: Politizdat, 1985. – P. 156. (in Russian)
10. Makarenko S.S. Psychological conditions of development of communicative competence of the teacher: Dys. ...kand. psykhol. nauk: 19.00.07. / S.S. Makarenko – K., 2001. — 180 p. (in Ukrainian)
11. Malynovs'ka H.V. Features of formation of foreign language communicative competence of future economists in the process of training / H.V. Malynovs'ka // *Pedahohika i psykholohiya profesiynoyi osvity. Naukovo-metodychnyy zhurnal. - №5. – 2002. – P. 108-117. (in Ukrainian)*
12. Mizherikov V.A., Ermolenko M.N. Introduction to the teaching profession: Handbook for Students / V.A. Mizherikov, M.N. Ermolenko – M., 1999. – 288 p. (in Russian)
13. New Dictionary of the Ukrainian language in three volumes / Uklad. V.V. Yaremenko, O.M. Slipushko. – K.: Akonit, 2003. – T.1. – 926 p. (in Ukrainian)
14. Ozhegov S.I. Dictionary of Russian language / S.I. Ozhegov – M.: Russkij jazyk, 1984. – 798 p. (in Russian)
15. Dictionary of Ukrainian language: 10 V. – K.: Naukova dumka, 1973. – T.4. – 1624 p. (in Ukrainian)
16. Semichenko V.A. The concept of integrity and its implementation in the training of future teachers (psycho-pedagogical aspect): Dys. ...d-ra psykhol. nauk / V.A. Semychenko – K., 1992. – 432 p. (in Russian)
17. Ter-Minasova S.G. Language and Intercultural Communication: a tutorial – M.: Slovo / Slovo, 2000. – 264 p. (in Russian)
18. Choshonov M.A. Flexible technology problem-learning module: Methodological book/ M.A. Choshonov – M.: Narodnoe obrazovanie, 1996 – 160 p. (in Russian)